Ivan Urbančič

O studiju filozofije danas – na kraju filozofije

Tema našeg današnjeg razgovora, naime studij filozofije danas, problematična je iz više aspekata. Govoriti o studiju filozofije studentima filozofije koji već završavaju svoj studij, koji su dakle već apsolventi tog studija, izgleda u stanovitoj mjeri kao čudaštvo, budući da takva tema za njih očito dolazi prekasno. S druge je pak strane svakome od vas i svima nama zajedno zacijelo već znano da se ozbiljan studij filozofije ne može završiti apsolviranjem osam semestara sjedanja na predavanjima, seminarima i ispunjavanjem programskih studijskih obveza – ispita i tome slično. Prije je istina da tek s apsolviranjem takvog akademskog studija započinje pravi studij filozofije. Započinje, naime, takav studij koji nije više podvrgnut prisili školskih akademskih programa i ovisnošću o profesorima.

No neovisno o naznačenoj razlici studija filozofije, postavlja nam se sljedeće presudno pitanje: Koji je i kakav način studija filozofije pravi? Takvo pitanje postavlja se upravo nama samima izričito u našem vremenu i prostoru. Je li bilo kakav način studija filozofije – i time dakako i način akademskih predavanja filozofije – onaj »pravi«. Nije li već sama riječ »pravi način« sumnjiva, budući da na stanovit način naznačuje da su mogući i nepravi načini studija filozofije. Čini se ponajprije da je tim više »pravi« onaj način studija filozofije ako se pri njemu odvija prijenos i usvajanje znanja o velikoj predaji filozofije od njezina začetka kod starih Grka do današnjeg dana. Studij filozofije bio bi prijenos i usvajanje znanja filozofije predaje. No upravo takav studij nipošto ne može biti *pravim studijem filozofije*. Umjesto autentičnog, pravog studija filozofije, to je samo *akademska učenost* koja je u svojoj biti *pseudofilozofska*, samoj se sebi čini dostatnom. Jasno je dakako da je i akademska »filozofska« učenost potrebna, no u filozofiji nipošto nije dostatna. Ukratko: pravi studij filozofije ne može biti samo prijenos i usvajanje nekakva znanja i učenosti, jer to nikada nije filozofiranje.

Druga, ne manja teškoća studija filozofije jest mnogovrsnost stajališta ili takozvanih filozofskih pozicija na kojima se filozofija, njezina povijest i time studij filozofije prikazuju i izvode veoma različito – pa i krajnje međusobno suprotstavljeno i zavađeno, nespojivo. Filozofija, njezina povijest, njezin studij snažno se razlikuje, primjerice, iz pozicija kršćanske teološke misli, marksističke misli, sa stajališta raznih obnova i smjerova: neotomizma/neoskolastike, neohegelijanstva, neokantovstva, marksizma, psihologizma, psihoanalitike, fenomenologije, analitičke filozofije, filozofije vrijednosti-života, egzistencijalizma, znanstvenog objektivizma, pozitivizma – spomenem li ovdje samo neke. Koji od tih smjerova, odnosno koje od tih stajališta donosi više ili manje *pravi* način studija filozofije? Je li to danas još uopće smisleno pitanje? Danas, naime u vrijeme proglašenog duhovnog »pluralizma« – čini se traženje »pravog« načina promašenim, zabludjelim djelom, budući da se čini da su svi smjerovi jednako opravdani – i da je dakle svaki na svoj način i za sebe »pravi«. No posvema je očito da je takvo stanje zapravo već stanje raspada europskog filozofskog duha – i s njime stanje posvemašnje konfuzije i samovoljne proizvoljnosti studija filozofije. Takvo stanje nama koji studiramo filozofiju donosi bolno iskustvo problematičnosti samoga našeg studija i ujedno iskustvo – ništa manje bolno – da filozofija i njezina velika predaja uopće nisu neko zajamčeno objektivno znanje što ga je moguće akademski učeno prenositi i usvajati. Jer »filozofski« akademizam nikad ne može izbjeći neizbježnost stajališta u filozofiji. Stanje se dakle čini prilično beznadnim

za izlaz iz traženja nekog *pravog* načina studija filozofije. *Pravi* bi način studija filozofije mogao biti onaj i takav način studija filozofije koji bi bio primjeren, koji bi dakle bio *od-govoran* onom *bitnom filozofskom* cjelokupne njezine povijesti. Imamo li danas kakvo iskustvo o tome što bi moglo biti ono »bitno filozofsko« cijele njezine velike povijesti, ono naime što je gonilo svekoliko filozofiranje i što bi imalo goniti i pravi način studija filozofije? Očito takvog jedinstvenog obvezujućeg zajedničkog iskustva onoga »bitno filozofskog samog« danas nemamo. Preciznije rečeno: ono »bitno filozofsko« je danas – na prvi pogled – isto tako različito i mnogovrsno kao što su različita prije spomenuta takozvana temeljna stajališta takozvanih »filozofskih smjerova«. Ukratko: svatko na svoj način određuje ono »bitno filozofsko«, koje je njemu »jedino pravo« i prema kojemu upravlja svoj studij filozofije i svoja predavanja filozofije. Izgleda da nema puta iz današnjeg raspada filozofskog duha.

Pa ipak sami moramo – svatko sa sobom kao svagda početnikom u studiju filozofije – postaviti sebi pitanje na koje nema lakog odgovora: Što te danas nagoni, motivira, što te potiče na studij filozofije? Ne što uopće potiče, nego što upravo tebe sama potiče i motivira na studij filozofije. Sastavna dimenzija tog pitanja jest: Što te potiče i motivira danas za to da se »odlučiš« za ovaj ili onaj »filozofski smjer« i »stajalište«? Što te primjerice nagoni na »odluku« za »fenomenologiju« ili za »filozofiju života« ili za »kršćansku filozofiju« ili za »marksističku filozofiju« ili za »kritiku ideologije« i tome slično? Je li to nešto proizvoljno? Je li to nešto izvanfilozofsko – neki izvanjski obziri i namjere, neke »društvene potrebe«, neka »radoznalost« ili možda »užas«? Što te motivira, nagoni, potiče na ovo ili ono? Možda samo akademizam? Možda samo želja za verbalnom ili svjetonazorskom elokvencijom, možda samo ekstravagancija, a možda i kakvo posebno pitanje? Tisuće je mogućih motiva. No autentično *filozofski* motiv jest samo onaj koji je svagda već gonio filozofiranje u cijeloj povijesti filozofije. Što će reći: tvoj autentični određujući motiv studija filozofije imao bi biti upravo onaj koji je gonio svekoliko filozofiranje velikih filozofa. A to ne smije biti ništa drugo nego ono »bitno filozofsko samo«, koje je samo po sebi takvo da bitno po-gađa tebe samoga kao čovjeka i određuje/nosi na taj način tvoju ljudskost. Drugim riječima: prva odlučna *stvar* svekolike filozofije u njezinoj povijesti i čovjeka, što ga ta *stvar bitno po-gađa* tako da nosi – daruje – njemu njegovu ljudskost, jest takav izvorni odnos. Ukratko: ono »bitno filozofsko samo« se čak najuže tiče biti čovjeka – tebe samoga – tako da si tek iz te stvari ono što jesi: čovjek europskog ljudstva. I iz tog *odnosa* su-pripadnosti – sjedinjenosti – *stvari* svekolike filozofije i biti čovjeka nadolazi – trebao bi nadoći – i onaj presudni poticaj i/ili motiv za pravi studij filozofije. No upravo je tu problem: *stvar* sama velike filozofske predaje izgubljena je u današnjem raspadu – takozvanom »pluralizmu filozofskog duha«. Ne zna se više što je neproizvoljna, čovjeka obvezujuća stvar sama svekolike velike filozofije, ne zna se više što je ono »bitno filozofsko« što kao stvar sama velike filozofske predaje jest izgubljena u današnjem rasulu – takozvanom »pluralizmu filozofskog duha«. Ne zna se više što je neproizvoljna, čovjeka obvezujuća stvar sama svekolike velike filozofije, ne zna se više što je ono »bitno filozofsko« što kao stvar po-gađa čovjeka samog u biti i ne dopušta nikakvu pluralističku proizvoljnost. No taj pluralizam današnjice iz svoje izgubljenosti stvari pravi vrlinu: dekadencija kao vrlina. Samo se rijetki danas probiju do te stvari. Većina takozvanih »filozofa« danas bludi u svakojakim filozofemima i interpretacijama što ih autentično ne obvezuju, koji su za njih sve više tek pusto znanje o svakojakim tvrdnjama. To je najjadnija sudbina takozvanih »filozofa« u našem vremenu: zapravo ne znaju zašto se uopće igraju filozofa.

Često spominjem »naše vrijeme«, dakle današnjicu. Već u naslovu teme svojeg predavanja govorim o *studiju filozofije danas*. Što taj »danas« u naslovu određenije označuje jest riječ »na kraju filozofije«. Na prvi se pogled to čini ludim paradoksom: »studij filozofije na kraju filozofije«! Što je zapravo moguće misliti pod takvim »krajem«? »Danas« – »kraj filozofije« – i čemu onda još »studij filozofije«?! »Danas« – što će reći: u našoj modernoj epohi europske svjetske povijesti; neki bi možda radije rekli »post-modernoj«. Što obilježuje našu modernu kao samosvojnu epohu? Prema riječima iz naslova očito kraj filozofije: prema tom kraju naša epoha jest to što jest. No nije li takva tvrdnja krajnje problematična? Kada je to filozofska produkcija bila veća nego u našem vremenu, kad se pune cijele knjižnice onim što se zove »filozofska literatura«? Kada još nikada na svijetu nije bilo toliko »filozofa« kao danas? Kada još nikada nije bilo toliko filozofskih kongresa, skupova,

okruglih stolova, diskusija itd. Godine 1968. sudjelovao sam na 14. svjetskom filozofskom kongresu u Beču i tako se susreo s nezamislivom masom od 3000 filozofa iz cijeloga svijeta i svih mogućih brojnih filozofskih smjerova, što je na mene djelovalo kao znameniti Babilon nakon što mu je, prema legendi, Bog pobrkao jezike. Čini se ludim govoriti danas kad još nikada nije bilo toliko studenata filozofije i kad se akademski pogon predavanja i studija filozofije s tisućama i tisućama studenata odvija produktivno na visokom stupnju i sa stalnim rastom! Istina je i to da je naše stoljeće dalo velike filozofe: na primjer Husserl, Heidegger, Jaspers, Sartre, Driesch, Klages, Russell i Whitehead, Unamuno, Spranger, Spengler, Scheler, Carnap, Ortega y Gasset, Jacques Maritain, Karl Barth, N. Hartmann, Wittgenstein, Meinong, čak Lacan, francuski strukturalisti, neomarksisti više škola i još mnogi drugi – kod nas u Sloveniji France Veber i Aleš Ušeničnik, između dva svjetska rata. Isto tako još nikada dosad nisu bile tako neizmjerno razvijene takozvane »filozofske discipline«: etika, estetika, filozofska antropologija, logika, spoznajna teorija ili gnoseologija, filozofija politike, pravna filozofija, čak teologija, filozofska hermeneutika i druge. Sva ta disciplinarna produkcija i obilje danas je pojedincu nesavladiva u svojoj neizmjernosti. Kako je dakle uopće moguće danas pametnom čovjeku govoriti o kraju filozofije? I pritom još izmisliti nekakav pseudoproblem studija filozofije danas?

Nedvojbeno mora onaj koji govori o kraju filozofije danas imati sve spomenuto pred očima. Štoviše, taj neizmjerni pogon onoga što se imenuje časnim imenom velike predaje filozofije mora to stanje *odista iskusiti* otvarajući se posve otvoreno tom neizmjernom pogonu takozvane filozofije i dopuštajući mu da ga odista pogodi njegova današnja kaotičnost – kao kaotičnost europskog duha samog koji ugrožava europskog čovjeka kao takvog. Vi, koji ste ovdje prisutni, kako sam obaviješten, studirate fenomenologiju. Sjetite se svojeg studiranja oca-utemeljitelja moderne fenomenologije, *Edmunda Husserla*: iskustvo strašne krize i nevolje europskog duha u njegovu raspadu, izvanjštenju, naturalističkom i psihologističkom simplificiranju osobno ga je teško pogodilo, pogodilo tako da mu bez nalaženja nekog izlaska iz nastalog povijesnog kritičnog stanja duhovno više nije bilo moguće živjeti, kako se sam izrazio. To ga je gonilo fenomenologiji i izgradnji pouzdanog, dakle na »samodanosti« *utemeljena* i općevažećeg sistema uma/duha u vlastitom nabačaju transcendentalne fenomenološke filozofije.

No ono što je ubrzo postalo očito jest da je Husserlov nacrt zdanja takozvane transcendentalne fenomenološke filozofije zapravo samo neko vraćanje i pokušaj obnove one filozofije novoga vijeka koja je započela s Descartesom, Leibnizom, Kantom i dovršila se u sistemima njemačkog klasičnog idealizma – prije svega u veličanstvenom Hegelovu sistemu duha. Husserlova filozofija je bila na začetku našega stoljeća poduzeta *regresija* na neku već promišljenu mogućnost filozofije, na neku nekadašnju filozofsku poziciju i upravo kao takva regresija bila je osuđena na neuspjeh, unatoč svoj nemaloj akademskoj rezonantnosti Husserlova filozofskog djela. Naime, neuspjeh u smislu prevladavanja one krize europskog duha i europskog ljudstva koja je bila njezinom početnom pobudom. Imala je doduše veliki akademski uspjeh – i ima ga još i danas – ali ono zbog čega je nastala – kriza i kaos europskog duha i ugroženost europskog ljudstva – nije uspjela prevladati. Otkrićem fenomenologije kao načina mišljenja pobudila je Heideggera na proboj obzorja cjelokupne dosadašnje filozofije od njezina začetka nadalje. Zato Heideggerovo mišljenje strogo uzeto nije filozofija. To samo Husserlovo otkriće – fenomenologija – bilo je tek nekom obnovom one prastare, začetne pred-znanstvene biti filozofiranja, odnosno mišljenja.

Husserl je veliki primjer – najveći! – cjelokupne one regresije neizmjerno raširena pogona takozvane »filozofije« u našem vremenu, regresije na već napuštene pozicije europskog duha. I upravo zato je cjelokupan taj današnji neizmjeran pogon sve više i više lišen biti, lišen istine, i stoga neobvezujući, posve proizvoljan, podvrgnut samovolji svakojakih autora i akademskih autoriteta: u cijelosti način izvanjštenog i posve površinskog događanja kraja filozofije. Jer svakome koji za taj pogon današnje »filozofije« ima otvoreno treće uho, očito je da sav taj pogon današnje filozofije prema svojoj sve većoj nebitnosti ama baš ništa više ne određuje ono što danas svjetsko-povijesno JEST ili se zbiva. Filozofija – ono što se danas imenuje tim imenom – danas je potisnuta na nebitni rub modernog događanja svijeta i čovjeka i pripuštena je tu samo još kao neki posebni neodređujući segment kulture, segment kulture što ga »kulturni Europljanin« ne može otkloniti, premda filozofija

ništa više u tom vremenu ne određuje i predstavlja tek neko cerebralno samozadovoljavanje posebnog akademsko-kulturnjačkog staleža. I jer je sama ta »filozofija« u svojem takvom današnjem pogonu tako proizvoljna i samozadovoljna, takav je dakako i današnji studij filozofije.

No – neka odgovori sada svaki student filozofije na jednostavno pitanje: Je li tvoj najautentičniji motiv i poticaj za studij filozofije danas to da se osposobiš – čitaj: nabubati i podnijeti sve promocije – kako bi sudjelovao u tom nebitnom i neobvezujućem »filozofskom« pogonu današnjice i hoćeš li biti zadovoljan time kad u tom pogonu odigraš neku svoju ulogu i funkciju? Tko je toga stanja današnjice odista svjestan tako da ga to stanje takve prividne »filozofije« odista pogađa, taj će zacijelo na sve to odgovoriti odlučnim NE. No takav je morao već mnogo toga prostudirati iz predaje filozofije i njezina modernog stanja. Takav će se u svojoj samosvojnoj vlastitoj teškoj pogođenosti sjetiti onog velikog mislioca na početku moderne epohe, kod kojega i kroz čiju misao se prvi puta iskazala zastrta nesnosna *dekadencija* i prikriveni *nihilizam* europskog duha, a s njim i europskog čovjeka bolnog teškog iskustva besmislenosti i besciljnosti svega i sebe sama u cjelokupnom svojem životu. Sjetit će se *Friedricha Nietszchea* kao prvog i jedinstvenog modernista Europe. Jer Nietzsche je cjelokupan duh europske povijesti dosljedno i neproizvoljno izveo do njegove konačne, neprestupive konsekvence: nihilizma toga duha samog za sebe samog. A upravo to jest unutarnji bitni povijesni događaj *kraja filozofije*, poradi kojeg ostaje misliocu samo dvoje: ili regresija natrag na neke već napuštene pozicije europskog duha, što naposljetku vodi u ponor filozofskog mišljenja i time u ugroženost europskog čovjeka u neosviještenom nihilizmu, ili pak proboj prema nekom novom začetku posve drukčijeg mišljenja koje više nije filozofija. To je krajnje pojednostavljeno naznačena jedna strana unutarnjeg filozofski dosljednog *kraja filozofije*. Druga se strana kraja filozofije očituje u osviještenju danas kao rastvaranju velike predaje filozofije u moderne znanosti. Um filozofije, što ga uspostavljaju onto-logički pojmovi i kategorije i matematička metoda (u smislu grčke *mathesis*) jest ne samo utemeljenje moderne znanosti, nego je njezina noseća i određujuća sredina, medij, u kojem znanost djeluje onako kao što riba pliva u moru: lišena svijesti o tome. A praksa znanosti današnjice, koja obuhvaća sve relevantne djelatnosti u našoj epohi i prema svojem zastrtom pokretaču jest ono sveodređujuće u našoj epohi – ta praksa znanosti što se kao u mediju prema filozofiji izumljena uma odvija – ne potrebuje danas više nikakvo filozofsko utemeljenje. Filozofija je za nju postala nepotrebna, ako već ne i preprekom – mora se istisnuti u nepotrebnost: ona je za sveobuhvatnu praksu znanosti danas suvišna – ona je samo još dopuštena kao neki kulturni rub ili ukras »kulture« kao nekog pogona kojim vlada sama znanost. To je drugi moment kraja filozofije, moment koji je u međusobnoj ovisnosti s prvim. Dakako, danas se od humanistički zabrinutih znanstvenika pokadšto čuje poziv da im filozofija ponudi »prave vrijednosti«, da im ponudi etičko usmjerenje za njihovu praksu i tome slično. No upravo takvi besmisleni zahtjevi upućeni filozofiji, kojima neki »filozofi« čak nasjedaju, pokazuju samo golemost stupnja propadanja razumijevanja biti filozofije, koja naime nikada ne može kaskati i šepati za takozvanim »razvojem znanosti« i dvoriti znanstvenike u njihovim takvim posve neznanstvenim »humanističkim« potrebama. Jer filozofija u svojoj bitnoj autentičnosti nikada ne može biti takav raspoloživ servis današnje znanosti. Filozofija je, naime, na polju same znanstvenosti današnjih znanosti – na polju njezinih istraživanja – posve istisnuta kao nepotrebna. Jasno je da u okviru ove teme o studiju filozofije u našem vremenu ne mogu podrobnije razvijati načeto pitanje nepotrebnosti filozofije na njezinom kraju.

Što slijedi iz tako osviještena kraja filozofije, dakle iz osvješćenja takve dekadencije i nihilizma europskog duha koji bitno ugrožavaju europskog čovjeka; što slijedi iz toga za današnji studij filozofije? Očito to da je pravi studij filozofije danas tada samo onaj koji polazi od autentične pogođenosti prigodom spomenute moderne dekadencije i nihilizma kao navjestitelja i nositelja kraja filozofije. U mjeri u kojoj je duboko tvoje iskustvo toga kraja i s njom tvoja *po-gođenost* spomenutom dekadencijom i nihilizmom, u toj mjeri će biti prema načinu pravi tvoj studij filozofije, studij filozofije što će ga pokretati to iskustvo i ta pogođenost. Velika predaja filozofije u svojoj biti pokazuje ti se kao živa i obvezujuća u mjeri u kojoj si se sam otvorio krizi duha današnjice i kroz kraj filozofije studiraš i prihvaćaš veliku predaju nekadašnje velike filozofije kao neku svoju sudbinu. I tu za tebe sada nema više nikakve proizvoljnosti i također više nema onog »liberalističkog« »pluralizma«

tumačenja ili interpretacija filozofija predaje. To se možda čini na prvi pogled lagano, no nipošto nije tako. Jer se sada ponovno pojavljuje onaj znani i za naše vrijeme navodno neotklonjiv prigovor. Taj naime sada s nekom navodnom neizbježnošću kazuje otprilike:

»To što ti sada prikazuješ kao takav kraj filozofije jest naime u svakom slučaju neka tvoja interpretacija povijesti filozofije iz njezine predaje i njezina današnjeg stanja. Takva tvoja interpretacija pak proizlazi iz nekih tvojih prethodnih uvida i/ili unaprijed donesenih tvojih odluka, koje su bilo samovoljne i dakle za druge neobvezujuće, ili su može biti pak uvjetovane, s jedne strane, nesvjesnim strukturama tvoje duševnosti ili, s druge strane, istim takvim tebi nesvjesnim strukturnim momentima društvenog i svjetskog stanja u kojem živiš. Ukratko: i tvoje tumačenje kraja filozofije i krize europskog duha i ljudstva jest samo jedno moguće tumačenje koje samo po sebi nema ništa takvo što je bitno odlikuje pred drugima kao jedino pravo. I zato dakako i studij filozofije što bi ga trebalo usmjeravati takvo tvoje tumačenje nije prihvatljiv kao jedino pravi i sve obvezujući«.

Takav se prigovor čini – napose prema svojoj navodnoj neotklonjivosti s kojom nastupa – uništavajući. Takav prigovor danas trijumfalno i na različite načine nastupa protiv svake opće obvezujuće misli i kao takav je ubojit otrov za svaku obvezujuću misao, budući da svaku relativizira i ukazuje čak na njezinu, njoj samoj neosviještenu uvjetovanost. Zadnja riječ tog prigovora jest: nema nikakve posebične istine; »istina je vrsta zablude/laži, bez koje određena vrsta životinje ne može živjeti«, kako s podsmjehom, ironično kaže Nietzsche. A ipak je navedeni prigovor i njegova zadnja istina o gubitku svake istine samo nihilistički izražaj temeljne dekadencije europskog duha i čovjeka moderne epohe, kao kraja filozofije. No kako ti se upravo *ono obvezujuće* pokazuje tako da prije navedeni prigovor, što ga ne smiješ olako odbaciti, takve misli ne može relativizirati na neku samovolju tvojih takvih interpretacija? Ukratko: pitanje koje nužno zahtijeva tvoj odgovor još je uvijek otvoreno. Odakle dolazi neproizvoljnost i neotklonjiva obveznost bitnog mišljenja danas, koje uključuje i neproizvoljnost i obveznost tumačenja i studija cjelokupne velike filozofije, od njezina začetka do njezina kraja, gdje niti taj začetak niti taj kraj filozofije nisu samo neka tvoja proizvoljna interpretacija među drugim jednakovrijednim?

Negdje na začetku predavanja spomenuo sam da bi mogao biti obvezujući pravi način studija filozofije onaj koji bi odgovarao onom *bitno filozofskom* svekolike njezine povijesti – koji bi dakle bio od-govoran na-govoru biti filozofije same. Koji bi dakle bio poslušni od-govor bezglasnog nagovora same *stvari* svekolike filozofije. I to tako da ta stvar sama bitno pogađa čovjeka u samoj njegovoj biti, podarujući mu, pribavljajući mu njegovu vlastitu ljudsku bit. Drugim riječima: da ta *stvar* mišljenja u tom odnosu pogađanja o-svaja čovjeka u slobodi njegove biti, budući da tu riječ »o-svojiti« treba čuti kao puštanje u *ono svojstveno* vlastite biti. No ne nekog čovjeka uopće, nego tebe samog u tvojoj najautentičnijoj svojstvenosti. I tu treba sada doista osluhnuti: Kako te pogađa gubitak obvezujuće stvari svekolike filozofije u današnjem stanju naznačena filozofskog kaosa? Očito je: *po-gađa te ništošću tvoje ljudskosti, ako je ta bila kao europska bitno filozofski nabačena: prema samoj njezinoj stvari*. U takvoj ništosti na potresan te tjeskoban način može pogoditi *niština* te tvoje vlastite ništosti i s ništinom bitna konačnost vlastitog bića, odnosno tvoja neprestupiva i neotklonjiva smrtnost i strašnost smrti, poradi koje otpada svako distancirano teoretiziranje i objektivistička distanca i svaka proizvoljnost i svaka igra – dakako, ako je taj potres po-gođenosti autentičan, lišen usiljene zaigranosti. Taj potres takve po-gođenosti baca te k tebi samome kao neprestupivom *biću konačnog/vremenitog bitka* – i na taj način ti posve obvezujuće otkriva zaboravljenog tebe samog kao *smrtnika* po samoj svojoj biti i u svoj tragičnosti svojeg prebivanja u svijetu – bez svake liberalističke proizvoljnosti. I to iskustvo vlastitog *bitka* u takvoj po-gođenosti od nje obvezujuće ti otkriva taj *bitak sam kao onu prvu, odlučujuću i zastrtu stvar svekolike filozofije, koja je kao po-gađajući odnos prema čovjeku ono što ga o-svaja u opstanak* (*tu-bitak*) *konačnog/vremenitog bitka* – u *bitak istine*, kako kažem u svojoj knjizi. I taj, ljudskom *opstanku bitka* u svakom povijesnom trenutku nekako *na-dolazeći bitak* jest u cjelokupnoj svojoj tragičnosti prožet zahvalnošću – *eucharistia* – i ljubavlju koja u sebe obuhvaća mržnju. To je točka i onaj trenutak gdje pada sva proizvoljnost stajališta svih takozvanih interpretacija priča povijesti filozofije, jer tu je njezin *započinjući začetak* i *izvor* i svega neproizvoljnog mišljenja o filozofiji danas – na njezinom kraju. To je ujedno trenutak prigode novog

začetka mišljenja, koje na kraju filozofije i ne može biti više filozofijom i filozofiranjem kao *umovanjem* apsolutno a-muzičnog uma. I na ovom mjestu, u tom času osvješćenja, otvara ti se jedino pravi studij svekolike filozofije i njezine vlastite izvorne stvari.

Tako ti se obvezujuće pokazuje da se svekoliko bitno mišljenje zbiva izvan svakog relativizma, s jedne strane, i apsolutnosti, s druge strane; izvan svakog »slobodnog lebdjenja« (proizvoljnosti teoretiziranja i rezoniranja), na jednoj strani, ili uvjetovano kao nesvjesne ili drukčije determiniranosti, s druge strane; izvan proizvoljnosti takozvanog »pluralizma«, s jedne strane, ili totalitarizma ideologije, na drugoj strani kao neke prisile nekakvih društvenih nužnosti; izvan uvjetovanosti nekakve ideološke nadgradnje bazom, mišljena ona marksistički kao društveno-ekonomska baza ili pak kao strukturalistička odnosno psihoanalitička bazičnost nekih nesvjesnih struktura, na jednoj strani, ili kao samo intelektualističko lebdjenje u nekakvoj praznoj proizvoljnosti rezoniranja, na drugoj strani. Mišljenje ima svoj »metalogički« *izvor* i *poticaj*, zato i meta-bazični, meta-ekonomski, meta-društveni, meta-psihički, meta-rezonski izvor i poticaj kao svoj započinjući početak: ima ga u *po-gađajućem na-dolasku bitka samog konačnom/vremenitom opstanku bitka* – autentičnom, navlastitom smrtniku. »Meta« u prije spomenutim složenicama nije onaj znameniti metafizikum cjelokupne tradicijske filozofije, nego odlučan povratak mjestu/vremenu samog opstanka konačnog/vremenog bitka: dakle zemaljskom *smrtniku*. »Meta-logika« izvornog početka obvezujućeg mišljenja je od-skok iz filozofske logike apsolutnog amuzičnog uma kao doskok u onaj izvorni zaboravljeni *logos*, kako ga misle Heraklit i Parmenid, o čemu govorim u svojoj knjizi. Dakle, od-skok u onaj izvorni *logos*, što je isto s izvorno pred-sokratski mišljenom *physis*. Drugim riječima, doskok u *istinu samu*, koja te osvaja u biti kao opstanak (tu-bitak) istine – ili, drugim riječima – *opstanak* (*tu-bitak*) *bitka samog*.

Naznačio sam mjesto i trenutak početka prigode izvornog obvezujućeg mišljenja danas, koje na kraju filozofije nije više filozofiranje kao umovanje apsolutno amuzičnog uma i nalazi se izvan polja današnjeg raspada uma, izvan znanosti, u koju se rastvorila filozofija na svojem kraju. Drugim riječima, na-dolazeće mišljenje nije i ne može biti više utemeljeno i dokazano navodom/dostavom razloga za sebe: zakon o protuslovlju i zakon o razlogu (*principium contradictionis* i *principium rationis sufficientis*), uključujući cjelokupnu logiku, nisu mjera za nj. To novo, drukčije mišljenje jest *bezglasnom nagovoru svoje stvari poslušni od-govor*. I upravo je to novi bitni karakter onoga što se naziva *fenomenologioma*. Ta sada više nije ona Husserlova, koja je postupala prema zahtjevu »k samoj stvari« ili prema »zrenju stvari same«, pri čemu je huserlijanska »stvar sama« bila i ostala subjektivitet apsolutnog amuzičnog, dakle ne-poslušnog, dakle teorijskog, gledajućeg, zrijućeg uma. Mišljenje je nagovoru svoje stvari *poslušni od-govorni govor*. Ta stvar mišljenja je njegov nabacujući izvor, naime *bitak sam* kao pogađajući na-dolazak čovjeku smrtniku, po njemu samom tek nabačen kao tu-bitak konačnog/vremenitog bitka. Nije više »gledanje« – dakle produciranje – ideja. *Poslušnost biti riječi/govora*, dakle *biti bitka samog* sada je odlučna crta fenomenologije. Takvo mišljenje, što ga nazivam fenomenologijom, jest *put/hod-u-blizinu*, ako je obično svagda preskočena i zaboravljena blizina sama bit bitka samog. Put/hod-u-blizinu: to nam kazuje Heraklitova riječ *agchibasie* – jedina, jedna sama riječ njegova fragmenta 122. I na polju takve »meta-logičke« fenomenologije u prije naznačenom smislu danas se odvija i jedini pravi način studija filozofije velike predaje i dakle i njezino tumačenje na njezinu kraju. Tek tako pridobiva predaje velike filozofije svoj novi život, zasja u novom svjetlu i težini. Zato samo takav studij filozofije u i na njezinu kraju nije samo neki akademski mimohod po groblju mrtvih ideja, nego autentično suočavanje današnjeg europskog čovjeka sa svojom povijesno bitnom sudbinom: sa pri-godom svoje povijesti iz goda bitka samog. Takvo suočavanje s prigodom povijesti filozofije jest osvješćenje njezina kraja kao najveće opasnosti koja ugrožava samu povijesnu bit modernog europskog čovjeka i ljudstva raščovječenjem, uništenjem vlastite biti u puku *raspoloživost* za sveobuhvatnu praksu znanosti, koja je *izazivanje raspoloživog*. Mišljenje toga kraja kao sveobuhvatne dekadencije i nihilizma jest mišljenje bitka samog u njegovoj današnjoj *epohi*. Takva misao kraja filozofije kao bitne opasnosti i danas je dionikom sudbine mitske Kasandre koju nitko ne sluša. I zato Kasandri nipošto nije lako, jer je njezino znanje opasnosti njezina najgora muka. Svoju takvu sudbinu mora podnijeti današnje mišljenje kraja. Da je to neproizvoljno tako,

postaješ svjestan samo u iskustvu sebe kao autentičnog smrtnika; dakle iskustvom svoje smrtnog, odnosno konačnog/vremenitog, zemaljskog i tragičkog bitka samog u njegovu došašću. U tomu je obrat *umne životinje* (animal rationale) kao dosadašnje biti čovjeka prema *nabačenom opstanku/tu-bitku bitka samog*, dakle *opstanku/tu-bitku istine*: *probuđenost* u takav opstanak bitka, odnosno opstanak istine. Jer očekivanje da ćeš kao moderni iz-rod umne životinje, naime kao postmoderni dekadent i nihilist, koji toga obično i nije svjestan, da ćeš dakle kao takav dosegnuti izvornu stvar cjelokupne filozofije i današnjeg novog mišljenja bez nekog preokreta svoje povijesne biti jest jalovo. Takvo očekivanje objektivističkog akademskog studija filozofije i akademske filozofske učenosti, uključujući sveukupnu njegovu kaotičnost – jalovo je i vodi te u propast: crta moderne dekadencije. Studij filozofije danas, koji odgovara nagovoru skrovite i zaboravljene i potisnute izvorne stvari filozofije, danas je naš najviši zahtjev i najteža zadaća – neizmjerno teška.

Zato ću zaključno fenomenološki kazati: mišljenje bitka samog za tebe nije nešto što samo naučiš kod Heideggera ili kod nekoga drugog, nego mora izvorno biti tvoje vlastito iskustvo na mjestu i u trenutku buđenja tebe samog kao opstanka (tu-bitka) konačnog/vremenitog bitka samog. – »Metalogičko« iskustvo u naznačenom smislu, koje nije ni neki iracionalizam ni neko »došaptavanje iz onostranosti«, nego je bitno mjesto ljudskosti, probijanje čovjeka iz današnje ništosti sebe sama u »svojoj« raspoloživosti, sve-obuhvatnosti i sve bitkovno uništavajućoj praksi znanosti i trajajućeg kraja filozofije u njoj. Tek u sredini tvojeg takvog iskustva Heidegger ti odista progovara, tek tad naime imaš za njegovu riječ otvoreno treće – bitno – uho. Mnogi ga naime čitaju i akademski distancirano »istražuju«, no ne razabiru ništa i prepričavaju samo njegove riječi, što se pri tom i takvom djelu sve više prazne. Jednako je s Nietzscheom kao odlučnim konačnim misliocem moderne Europe i svim njegovim velikim prethodnicima sve do Aristotela i Platona. No tvoje vlastito iskustvo s mišljenjem danas, koje uključuje i tvoje buđenje, – ta »božja iskra sama« – zahtijeva za sebe tvoj *studij*, zahtijeva strogu školu: to je zahtjev fenomenologije. Svoj dar moraš razvijati strogom školom, inače ga gubiš.

Izvornik: Ivan Urbančič, *O študiju filozofije danes – na koncu filozofije*, »Phainomena«, br. 19-20 (1997), str. 111-123.

/ SA SLOVENSKOG PREVEO / **MARIO KOPIĆ**